

Nr 312.

Av herrar **Hage** och **Vennerström**, om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om motarbetande av oregelbunden arbetstillgång.

Kristiden, med dess upprepade omläggning av produktionen från fredstidsproduktion till kristidsproduktion och åter tillbaka till fredstidsverksamhet, har på ett synnerligen iögonträdande sätt lagt i dagen, vilket ringa intresse de modärna, på privatkapitalistisk grundval skapade staterna ägna åt det stora och betydelsefulla spørsmålet om vidtagande av åtgärder för att skapa förutsättningar för en fortlöpande tillgång på arbetstillfällen åt de arbetande klasserna.

Särskilt framträder detta förhållande av det faktum, att mycket litet göres och gjorts både i vårt land och i andra länder för att på ett metodiskt sätt och efter en utarbetad plan överföra arbetskraften från en verksamhet, som stoppat eller för vilken minskat behov av arbetskraft inträtt, till sådana arbetsområden, som kunna mottaga den ledigblivna arbetskraften.

Helt naturligt har också från början i de privatkapitalistiska staterna mycket ringa uppmärksamhet ägnats åt detta spørsmål och detta framför allt av den anledningen, att grundfaktorn i den privatkapitalistiska driften — omvandlad inom statsföretagens område i en för de sociala synpunkterna mer eller mindre okänslig statskapitalism — icke är något annat än en strävan att åstadkomma största möjliga avkastning och profit med minst möjliga och billigaste arbetskraft, vilken strävan dessutom är grundad på rätten för arbetsgivaresidan — vare sig det är frågan om ett stats- eller ett privatföretag — att, då det passar, hänsynslöst kasta bort arbetskraften utan skyldighet att medverka till densammas skyddande genom överförande till andra arbetsområden eller på annat sätt.

Emellertid har under tidernas lopp arbetarklassen uppträtt som en ny
Bihang till riksdagens protokoll 1920. 4 saml. 100 häft. (Nr 312—315). 1

maktfaktor i samhället, vilken tvungit staten och lagstiftningen att på detta område åstadkomma en eller annan mindre åtgärd av social innebörd för att något motarbeta dessa missförhållanden. Resultatet av dessa åtgärder har emellertid blivit mycket minimalt. Detta resultat torde huvudsakligen bestå uti tillkomsten av en av stat och kommun understödd arbetsförmedling. Men denna arbetsförmedling kan icke på långa vägar åstadkomma det, som man från social utgångspunkt måste eftersträva, vilket icke blott är en mekanisk överföring utav ett visst antal arbetare, som anmäla sig som arbetssökande, från en viss arbetsgren till en annan, utan även lämpandet och organiserandet av arbetet i samhället på sådant sätt, att arbetstillgången blir i möjligaste mån under olika tider avvägd så att arbete, om möjligt, ständigt finnes för handen för den arbetssökande. Ett tillgodoseende av detta krav — så långt det är möjligt att nå det — samma inom det privatkapitalistiska samhällets ram — måste bli målet för påbyggande och utvecklande av den allmänna arbetsförmedlingen. Problemet är visserligen svårt att lösa, invecklat och sammanknutet, som det är, med hela produktionen i samhället. Men svårigheterna äro till för att övervinnas. Den dyrhet, som inträtt med avseende på alla slag av förnödenheter och som gör den arbetslöse arbetarens ställning ännu mera förtryvrad än förut samt den risk för inträdandet av en mycket stor och omfattande arbetslöshet, som ständigt hotar, måste utgöra ett kraftigt incitament till att söka — så långt det är möjligt — organisera samhällsarbetet på sådant sätt, att arbetskraftens krav på tillräckligt arbete och inkomst bättre tillgodoses efter en genomtänkt och förnuftig plan, och genom en permanent organisation för ordnandet av arbetstillgången.

Hur skulle en sådan planering kunna tänkas ske? Ja, svaret kan naturligtvis ej lämnas på en gång och slutgiltigt. Det måste givetvis föregås av en utredning, grundad på ett samarbete mellan en mångfald statsorgan och den privata företagarverksamheten. Ty vad man måste sträva efter är naturligtvis icke blott att kunna överföra ledigbliven arbetskraft från det ena stats- eller kommunalföretaget till det andra, utan även att, om möjligt, kunna åstadkomma ett planerande av arbetena i hela samhället på sådant sätt, att statens och kommunernas produktion samt den privata företagareverksamhetens arbeten kunna avvägas som en helhet tillsammans och med det målet för ögonen, att största möjliga jämnhet i arbetstillgången under olika tider av året och under olika tidsperioder uppnås.

Det erkännes villigt, såsom förut sagts, att problemet är invecklat och svårlöst, och detta icke minst på grund därutav, att en mycket stor

del av arbetet, framför allt grovarbetet, är säsongarbete, — speciellt sommararbete — varvid dock är att märka, att mycket ytterarbete *kan* — fastän möjligen med någon fördyring av detsamma — utföras under vintern.

Icke ens staten har emellertid hitintills kunnat göra eller kanske rättare gjort några ansatser till att försöka åstadkomma en jämnhet i arbetstillgången med avseende på statens olika företagareorgan. Intet samarbete eller åtminstone ett mycket ringa sådant har alltså kunnat konstateras mellan statens olika organ för att åstadkomma någon jämnhet i arbetstillgången. Detta har också åstadkommit, att man i vissa fall beslutat eller planerat inom olika statsföretag ett flertal större arbetsföretag på en gång. Under andra tider återigen har man på grund av den bristande kontakten mellan de olika företagen samtidigt kommit att minska arbetena på ett sådant sätt, att arbetslöshet i mycket stor utsträckning inträffat även genom statens förvållande. Något organiserat planläggande har ej heller existerat vid dylika tillfällen — åtminstone torde detta ha varit mycket ringa, trevande och otillfredsställande — för att överföra arbetskraften från det ena arbetsstället till det andra, även om det i övrigt funnits möjligheter för ett dylikt överförande. Något tillfredsställande organiserat rapporteringsväsen har ej heller funnits, varav blivit en följd, att arbetssökande ofta planlöst givit sig i väg till ställen, där man antagit, att arbete skulle kunna fås, en förmodan som dock visat sig oriktig, då den arbetssökande kommit fram till platsen, vilket lett till onödiga utgifter för resor m. m. för de arbetssökande samt till en anhopning av arbetslös arbetskraft å vissa platser med därmed följande obehag och kostnader för det allmänna, för arbetarne och för de lokala myndigheterna. Annars tycker man, att åtminstone statens företag skulle kunnat behålla en sådan kontakt med varandra och i övrigt ordnat det så, att dylika missförhållanden kunnat, åtminstone i viss utsträckning, förhindras.

Exempel på dessa påpekanden ha i dessa dagar givits vid det största av de affärsdrivande verken, nämligen statens järnvägar, där man i mycket stor utsträckning avskedat personal, för vilken staten icke åtgjort det ringaste för att överföra densamma till annan verksamhet eller för att sätta igång annat arbete för densamma. Och likväl är det icke otänkbart, att staten skulle kunna tänkas behöva denna arbetskraft på något annat område av sin verksamhet — åtminstone skulle staten kunnat igångsätta vissa arbeten för denna ledigblivna affärskraft. Så kan man exempelvis framhålla, att ett flertal av statens verk ävensom kommuner och enskilda företag behöva diverse förlagsartiklar av olika slag, vilka ej ovillkorligen

behöva tillverkas vid en viss tid, utan vilkas tillverkande skulle kunna igångsättas vid sådana tillfällen, då arbetslöshet inom vissa områden inträdde. Så — för att taga ett exempel — kan man påvisa, att vid statens järnvägar ett flertal konsumtionsartiklar möjligen skulle kunna tillverkas (t. ex. på ackord) av personal, som vid nedgång i trafiken bliva utan arbete. Säkerligen torde så kunna ske även vid en hel del andra företag av olika slag, om arbetet planeras på sådant sätt, att det fördelades särskilt med hänsyn till dessa synpunkter.

Denna anordning är särskilt motiverad med hänsyn till nödvändigheten för åtminstone de allmänna företagen att bereda arbete åt personal vid tider av nedgång i arbetskraftsbehovet. För en statsinstitution eller för ett allmänt företag duger det ej att vid dylika tillfällen helt enkelt avskeda den överflödiga personalen, som för övrigt, troligen snart, åter kan komma att behövas vid en blivande uppgång av trafiken och av arbetet, särskilt vid kommunikationsverken.

Staten och det allmänna bör åtminstone försöka undvika att utöka arbetslösheten och måste vidtaga åtgärder för att förhindra, att arbetslös arbetskraft från de allmänna företagen kastas in på den arbetsmarknad, där arbetstillgången redan förut under kristiden kanske är synnerligen liten genom utkastande av arbetskraft från den privata företagareverksamheten.

En sådan synpunkt som den här framhävda är mer sällsynt att träffa på hos ledningen för statens företag, men urgerades likväl för någon tid sedan — enligt uppgift i pressen — av ledningen för vattenfallsverket. Men den måste tränga sig igenom, naturligtvis dock på ett sådant sätt, att de ekonomiska sparsamhetssynpunkterna också få, så långt det är möjligt, göra sig gällande.

Denna fråga bör alltså upptagas till granskning, huruvida bibehållandet särskilt av personal i viss utsträckning vid nedgång i arbetet vid offentliga företag skall kunna ske genom användande av den ledigblivna personalen till tillverkningsarbeten.

Hela denna fråga om bibehållande av personal och arbetare vid nedgång i trafiken vid kommunikationsverken eller vid nedgång i allmänhet av arbetsmängden vid allehanda företag är en så viktig fråga, att det även bör undersökas möjligheterna för att vid sådan nedgång utöka eller forcera anläggandet och ombyggnaden av bangårdar m. m. eller i allmänhet nybyggnadsarbeten, vägbyggnader m. m. Givetvis bör dock allt dylikt överförande av personal från ett arbete till ett annat kunna ske lättare och mera planmässigt, om det existerade ett planmässigt ordnat genom ett permanent organ lett samarbete i första hand mellan de allmänna företagen

utsträckt, om möjligt, även till hela den enskilda företagareverksamheten och centraliserad i en ledning, som äger förutsättningar för att inregistrera och noggrant följa allt, som inträffar och som har betydelse för ledande av denna verksamhet och som dessutom har ett rapportväsende omfattande hela arbetsmarknaden och lagt, om möjligt, så att man kan säga ej blott, vad som inträffat med avseende på arbetsmarknaden utan även, vad som väntas komma att inträffa speciellt med avseende på arbetslöshet. En sådan kännedom, grundad på skyldighet för offentliga och enskilda företag att rapportera antagligen inträffande ökning i behov av arbetskraft eller inträdande minskning i densamma, kunde då leda till att det centrala organet i god tid kunde göra sina dispositioner för att skaffa arbete åt arbetslös arbetskraft bland annat genom förhandling med stats- eller kommunala myndigheter för att vid en viss tid sätta i gång med arbeten bland annat även nödhjulsarbeten, vid vilka naturligtvis den principen måste komma till användning, att man alltid måste ge samma avlöning, som vid vanligt arbete.

Ett sådant ordnande av frågan skulle säkerligen i flere fall leda till, att man kunde använda stora delar av de anslag, som nu utgivas som rent arbetslöshetsunderstöd, till betalning för presterat arbete, vilket naturligtvis alltid måste vara nationalekonomiskt fördelaktigare än att utgiva vissa summor utan att härför erhålla någon valuta.

Vad man genom detta skulle hävda vore, att varje medborgare har som en medborgerlig rättighet att kräva *rätten till arbete*. Visserligen torde det vara svårt att till det yttersta genomdriva denna princip inom privat-kapitalismens ram. Men något torde dock kunna göras utöver vad som hittills åtgjorts i frågan. Visserligen beslöt 1912 års riksdag efter motioner av herr Asplund i första kammaren samt herrar Persson i Norrköping och Larsson i Västerås i andra kammaren utredning om ordnande av statens och kommunernas arbete på sådant sätt, att största möjliga antal arbetare får sysselsättning under tiden, då den privata företagsamheten inskränkes, varvid även ifrågasattes planerande av allmänna arbeten för avhjälpande av arbetslösheten, varjämte ett uttalande gjordes, att den principen borde tillämpas av det allmänna, att stat och kommun borde öka sin verksamhet, då den privata verksamheten började att gå ner — en enligt vår uppfattning riktig praxis, som torde kunna i viss utsträckning tillgripas för att nedbringa arbetslösheten i den mån man ej kan åstadkomma en arbetstillgångsreglering, som även kommer att omfatta den privata verksamheten. (Fjärde tillfälliga utskottets utlåtande nr 7, andra kammaren 1912). Vad som avsågs med denna utredning torde ha i mycket

ringa grad uppnått. Ty även om vissa överväganden för att motarbeta arbetslösheten åstadkommits, särskilt under kristiden, torde man likväl kunna påstå, att något organiserat och planlagt samt mera genomgripande och permanent ordnande av denna fråga och de, som ovan nämnts och som ha sammanhang med densamma, ej ännu åstadkommits.

Huru skall då ett sådant organiserande kunna åstadkommas? Givetvis kan man ej vara beredd att härpå med detsamma giva ett bestämt svar. Frågan är så stor och vittomfattande, att den måste underkastas en mycket ingående omprövning från flera olika synpunkter. Men vi skola likväl tillåta oss att här nedkasta några tankar angående utgångspunkterna för en sådan undersökning.

För att nå målet, som här uppställts, bör man först komma ihåg, att vad man måste syfta till är åstadkommande av en i största möjliga mån jämn arbetstillgång från det ena året till det andra och under olika tider av året. Vad kan åtgöras för att åstadkomma sådana förhållanden? Jo, härvidlag inställer sig då först det uppslaget, att statens olika organ måste försöka på ett eller annat sätt samarbeta vid besluts fattande rörande igångsättande av arbete. Det är kanske därvid nödvändigt, att detta samarbete organiseras genom ett gemensamt organ — exempelvis socialstyrelsen. Hos ett sådant organ måste givetvis förefinnas vid varje tidpunkt en intim kännedom om arbetsmarknaden i allmänhet. Vid igångsättande av arbetet inom något statsföretag skulle man då samarbeta med detta centrala organ, som skulle utgöra en förmedlande länk mellan de olika statsföretagen ävensom helst även de kommunala företagen vid avgörandet utav frågor rörande tidsförläggningen av nya arbetsföretag. Givetvis skulle det dock kunna tänkas, att i många fall ordnandet av allmänna arbeten måste ske även mot detta organs anvisningar. Ty givetvis kunde under vissa förhållanden föreligga skäl, som tala för ordnandet av ett allmänt arbete på ett visst sätt, även om sociala skäl tala för att detsamma bör planeras på annat sätt och förläggas till andra tider, än vad den ovannämnda centrala organisationen skulle kunna finna lämpligt med hänsyn till behovet att förhindra arbetslöshet. Men i flera fall skulle man nog kunna genom det centrala organets arbete, grundat på en överblick över hela arbetsmarknaden, åstadkomma en jämnare fördelning av arbetet med därmed följande möjlighet att på ett lämpligt sätt överföra arbetskraften från det ena arbetsområdet till det andra och förhindra arbetslöshet eller åtminstone åstadkomma, att denna arbetslöshet ej tog så avskräckande former, som den nu ofta gör.

Men det torde nog vara nödvändigt, om man vill gå till botten av

denna fråga, att även draga in den *privata* företagareverksamheten i den reglering, som här ifrågasättes. Några betänkligheter mot ett sådant förfarande borde ej finnas, då det gäller att söka åstadkomma sociala välfärdsanordningar av den art, som det här är fråga om. Svårigheter finnas visserligen att åstadkomma ett samarbete på detta område mellan den allmänna företagareverksamheten, d. v. s. statens och kommunernas och den enskilda företagareverksamheten. Men ett sådant samarbete torde dock icke vara omöjligt. Man kan t. ex. tänka sig en sådan anordning, att även de enskilda företagen ålades att med avseende på planering av större arbeten eller behovet av ökad arbetskraft i god tid, helst så lång tid förut som möjligt, inrapportera detsamma ävensom tiden för arbetenas igångsättande m. m. till den centrala myndigheten, som, enligt vad ovan sagts, även skulle handlägga frågorna om statens arbeten. Detta centrala organ skulle på detta sätt få en överblick över arbetstillgången inom landets hela arbetsmarknad.

Man skulle alltså betrakta hela detta område som en enhet vid handläggande av de frågor, som här ovan omnämnts. Det skulle alltså gälla att åstadkomma ett slags ransonering — eller rättare sagt ett slags förläggande till ur social synpunkt och med hänsyn till arbetslöshetsproblemet lämpliga tider — av planerade arbetsföretag inom både enskild och allmän företagareverksamhet för att kunna åstadkomma en mera jämn arbetsmarknad. Även med avseende på den enskilda företagareverksamheten bleve det dock naturligtvis nödvändigt, att frågan om ett arbetsföretags tidsförläggning i vissa fall finge avgöras ur andra utgångspunkter än de här refererade. Ty givetvis skulle det ofta föreligga anledningar att medgiva undantag, då särskilda skäl därtill förefunnes. Huru stort det centrala organets befogenhet med avseende på rätten att ordna arbetet med avseende på tidsförläggningen m. m. skulle vara, är ej lämpligt att här upptaga till diskussion. Det bör överlämnas till utredningen att avgöra, huruvida denna befogenhet bör bliva rent prohibitiv eller rätten endast skulle få inskränka sig till att giva råd angående lämpligheten av att vid ett visst tillfälle igångsätta arbeten. Det synes dock, som om man på detta senare sätt knappast skulle kunna nå någon större effektivitet med anordningarna, varför den förra vägen skulle vara mera att förorda, isynnerhet då man kunde antaga, att den bestämmande centrala myndigheten skulle avdöma frågan med hänsynstagande till alla de omständigheter, som kunde finnas anledning taga hänsyn till.

Detaljerna i övrigt av hela denna verksamhet torde ej vara lämpligt att här gå in på. Så mycket bör dock sägas, att det måste bli nödvän-

digt att denna verksamhet organiseras som en samverkande och enhetlig verksamhet ävensom att ytterligare åtgärder vidtoges för att underlätta överförandet av arbetskraft från en plats till en annan i landet, och skulle det därvidlag finnas starka skäl — bland annat de nuvarande dryga biljettpriserna och vårt lands utsträckthet — som talade för att staten toge på sig, utan återkrävningsrätt, kostnaden för arbetskraftens transporter i mycket betydlig utsträckning.

Naturligtvis blir det dock knappast möjligt att på detta sätt fullt undvika arbetslöshet. Ytterligare åtgärder torde nog bliva behövlige. Som en sådan åtgärd, som även bör upptagas till prövning vid en blivande utredning, kan ifrågasättas en sådan lagstiftning, varigenom större ekonomiska företag, såväl allmänna som privata, vilka kunde anses vara ekonomiskt bäriga, skulle kunna skyldigkännas att vid arbetslöshet bidra till dess minskande genom att påtaga sig skyldighet behålla ett visst antal arbetare eller i allmänhet bereda arbete åt dylika — naturligtvis mot vanlig avlöning inom facket — eller påtaga sig liknande förpliktelser, avpassade efter företagets storlek och ekonomiska bärighet. En sådan lagstiftning skulle knappast behöva väcka betänkligheter, då företag av ovan nämnt slag i allmänhet kunna bära en dylik belastning och i övrigt lätt torde kunna anordna en del arbeten (tillverkning av förlagsartiklar, reparationer m. m.) utöver de ordinära. Med avseende på statens företag kunde utgifter för dessa ändamål då bokföras på sådant sätt, att det framkom, att utgifterna voro föranledda av social hänsyn, så att dessa utgifter ej toges i betraktande, då man skulle avgöra, om företagen sköttes ekonomiskt eller ej.

Man har anledning antaga, att arbetslösheten skulle kunna på detta sätt betydligt minskas. Det återstode då att utöver detta tillgodose de arbetslösa, som trots dessa anordningar skulle kunna finnas. Härvidlag måste anslag från statens sida eller en arbetslöshetsförsäkring, varom ju utredning pågår, tillgripas. Det låge nära till hands, att även denna verksamhet i viss mån samordnades med den ovan nämnda sociala verksamheten. Ty naturligtvis skulle organ, som handhade den ovan nämnda verksamheten, ha stora förutsättningar för att kunna biträda vid bedömandet och organiserandet även av arbetslöshetsanslagsverksamheten och arbetslöshetsförsäkringen.

Med hänvisning till vad här ovan sagts vilja vi härmed hemställa,

att riksdagen måtte besluta i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta utreda,

huruvida och på vilket sätt, i huvudsaklig anslutning till ovanstående riktlinjer, en lagstiftning eller andra åtgärder kunna åstadkommas för att i möjligaste mån motarbeta den oregelbundna arbetstillgången med därmed följande arbetslöshet, och för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Stockholm den 1 februari 1920.

Ernst Hage.

Ivar Vennerström.
